

EESTIKEELNE KOOLIRAAMAT 1795 – 1920

Näitus

TRU Teaduslikus Raamatukogus

A B D

ehf

Lugemise-Ramat Lastele

kes

tahavad luggema õppida.

Tartolinnas,

eräkkleud ja müa M. G. Grensiuse jures 1795.

september – detsember

1984

Uue koolireformi elluastumisega on taas aktuaalne üks meie elu põhikohustusi - sirguva põlvkonna õpetamine ja kasvatamine. Kooliraamat on juba ajalooliselt täitnud selles põhiosa, kujunedes rahvale lugemiskuse andjast esmaste teadmiste levitajaks peaaegu kõikide teaduste vallas. Tartu ülikooli raamatukogus säilinud üle 500 nimetuse varasemat eestikeelset õpikut moodustab peamise osa ilmunust ning võimaldab jälgida meie kooliraamatu arenguteed.

Eesti 17. - 18. sajandi lugemiskooli õpikuks oli aabits, pikemate lugemispaladena kasutati võimalikku rahvakirjandust. O.W. Masingu "ABD ehk Lugemise-Ramat Lastele" (Tartu, 1795) on vanim TRÜ Teadusraamatukogus leiduvatest maakeelsetest aabitsatest. (Vanimad säilinud eestikeelsed aabitsad, trükitud Riias 1694 ja 1698, asuvad Lundi ülikooli raamatukogus). Tähestiku, veerimissilpide ja katekismuse katkendite kõrval sisaldab raamatuke ka ilmalikke jutukesi ja metoodilisi nõuandeid laste õpetamiseks, olles seega sisukam eelnevatest ja ka paljudest hilisematest aabitsatest.

Arropiddamisse
ehk
Arvamisse = Kunst.

Katsete õppetud

Eesti: Ma Rahwa heaks ja kasuks.

[P. H. Frey].

Gelehrte des Verlegers, Wd.

Tartu linnas,
trükitud 1806 aastal

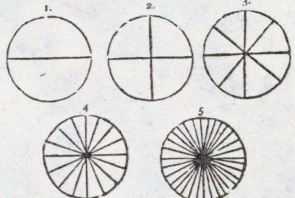
Krentziuse kirjade ning temma kullu ning
marraga.

1

17

Sui nõud monned ounad tã oleksid, ning ma leikaksin neid nenda:

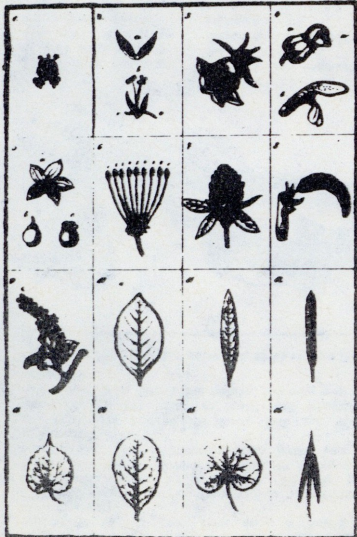
Siis Teie nõte, et esimesse oun keskest agga õksford on tãbbi leikatud; agga wies oun kolmõksmõmend ja tãksford. Zubba seft mõlstate, et tãkõid itta wõhõ bemaks jãrwad, seftõda ennam mibdagõ jaggatõsse. Et tõõtte mulle:

Mispõrrast õleõks neisandama ouna tãk Teie armõsam, kui wõndama? — Et neisõas oun mitte ni mittoford põlle kaffõ leikatud, kui wiesõ, ja et neisandama ouna tãkõid suuremad. —

Ja mispõrrast kolmandamast ounast õks õssa parrem õleõks, kui neisandamast? — Seft et kolmandama ouna tãkõid weel suuremad on; ta on jo wõhõhem kaffõ tehtud, kui neisõas oun. —

B Aga

Esimesed aineõpikud tulid eesti koolikirjandusse 19. sajandi hakul. 1806. aastal trükiti Tartus P. H. Frey aritmeetikaõpik "Arropiddamisse ehk Arvamisse-Kunst".

Looduse õpetus.

5

Koolmeistritele, koolidele ja isõpetuseks

kuus penni

3. number.

14660

Teine raamat:

Taimede riiä.

Waldberg.

170 (1882)
Lõpau

Waldberg
Ehnenburgi tähele andmine
1882

1872. aastal tegevust alustanud Eesti Kirjameeste Selts seadis üheks oma peaülesandeks rahvakoolide varustamise uute, ajakohaste õpikutega. Aastani 1886 ilmus seltsi toimetuste sarjas üle 50 õpiku nimekate kooli- ja kirjameeste C. R. Jakobsoni, R. G. Kallase, J. Kurriku, J. Kunderi, A. Grenzsteini, J. Bergmanni jt. sulest.

terred valmis. Zatar küüb viljatit, kuna sul vaja linu si-
faba, raasida ja liftu wia. Mitte asjata ei kutsuta linnu
sibehats tööajale.

Sügisel töö algamad tebepehmisega ja ruttufilmaga.
Kui tööpääl wili juba ära on foristatud, siis tuleb warat-
ta kartulimõetmine ja lõretlõmb läite. Nõelasi on waja aiati
puuwilja maaha mõtta ja teebumilja forjata, meilast haagu teha
ja heinamaad puhastada.

Zelow togub inimejed küll tuppä, siiski pole mõistetit
tõõbetit mitte puudust. Seal on tarwis linu puhastada ja
elajaid sõõta, heimu metlast toju wehaha, linu ning wilja linna
müügile wia.

Wõistatus: "Palafas põleb ära, ääred jääwad järele!"

110. Kündja laul.

Dutta. ruttu. ruunakene	Ribake weel linamaada.
Wega wagu wirgaste!	Seitse sülda laiuti.
Õhtu sõuab, õhtu jõuab.	Ütesse meil ühes aada
Pea raugeb päikene.	Liginewa õhtuni.

Ruttu. ruttu. ruunakene.
Wega wagu wirgaste!
Õhtu sõuab, õhtu jõuab.
Pea raugeb päikene.

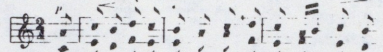
6

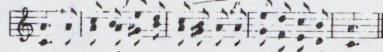
Meil aia äärne tänawas.

Kaebades.

Eesti rahwawia.

1. Meil ai - a äär - ne tä - ne - was, kui ar - mas o - li
2. Kus a - ha - ni ma mängi - sin küll lü - le ro - hu
3. Kui ü - le ai - a taht - sin siis ta kom - bel waa - da
4. Aeg tu - li. Maaja me - re pääl silm mõn - da se - le

1. see! kus kas - te hei - nas põl - wi - ni me lap - sed jook - si - me.
2. ga, kust wa - na - taat käe kõr - wal mind tõi tupp - pa ma - ga - ma.
3. ta: „Laps, oo - ta,“ üt - les ta, „see aeg on küür kõõ tu - le - ma!“
4. tas; ei - pool nii ar - mas pol - nud sääl, kui kü - la - na - was!

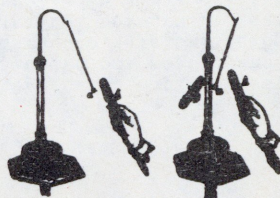
I. Kõõla.

7

TARTU ÜLIKOOLI I. Sarm RAAMATUKOGU SUNDEKSEMPLAR Süüka õpetus.

I.

9673

Tallinnas, 1917.

G. Pihlaka raamatukogu kirjastus.

8

20. sajandi alguse eesti raamatutoodangus oli kooliõpik eksemplaride arvult kalendri järel teisel kohal, kordustrükkide hulgalts esikohal. Populaarseimaks lugemikuks kujunes M. Kampmaa "Kooli lugemiseraamat". Ilmus mitmeid sisukaid ja hästi illustreeritud õpikuid eesti autoritelt.

ЭСТОНСКИЕ УЧЕБНИКИ

(1795 - 1920)

В НАУЧНОЙ БИБЛИОТЕКЕ ТГУ

С проведением в жизнь новой школьной реформы вновь стала актуальной одна из основных задач нашей жизни - обучение и воспитание подрастающего поколения. Главную роль при решении этой задачи исторически выполнял школьный учебник. Прививая народу навыки чтения, он стал проводником первичных знаний почти во всех областях науки.

В Научной библиотеке Тартуского государственного университета имеется более 500 названий старых эстонских учебников. Они представляют собой основной массив изданий этого типа и позволяют наглядно проследить развитие учебной литературы в Эстонии.

Уже в 17-18 вв. в Эстонии учились читать по азбуке. Самые старые из сохранившихся эстонских азбук (Рига, 1694 и 1698) находятся в Швеции в университетской библиотеке г. Лунда. Старейшая эстонская азбука, хранящаяся в библиотеке Тартуского университета, была напечатана в Тарту в 1795 г. Ее автором был известный филолог О.В. Мазинг. Ил. на загл. л.

Первые учебники по отдельным предметам появились в начале 19 в. В 1806 г. в Тарту вышел учебник по арифметике П.Х. Фрея (1).

В Научной библиотеке в архивном фонде Тартуского цензурного комитета хранится рукопись первого учебника по чистописанию И.Х. Розенплентера (2).

Важным этапом в развитии учебной литературы явилось издание серии учебников под редакцией И.Г. Швартца. 8 книг этой серии были напечатаны в 1852-1861 гг. в Тарту в типографии Х.Лаакманна. Впервые в учебниках появились иллюстрации (3).

Национальное движение, начавшееся в середине прошлого века, оказало влияние и на развитие учебной литературы. Большое значение имела деятельность К.Р. Якобсона. Его хрестоматия, предназначенная для народных школ (Тарту, 1867), стала самой популярной книгой 19 в. Первая часть этого учебника выдержала за 40 лет 15 изданий ок. 100 000 экземпляров (4).

Одной из основных задач Общества эстонских литераторов было обеспечение народных школ новыми современными учебниками. До 1886 г. Общество издало более 50 учебников известных авторов: К.Р. Якобсона, Р.Г. Калласа, И. Куррика, И. Кундера, А. Гренцштейна, Я. Бергманна и др. (5).

В начале 20 в. по экзemplярности учебники стояли на втором месте после календарей, по количеству повторных изданий - на первом. Самой популярной школьной книгой для чтения была хрестоматия М. Кампмаа. Появилось несколько содержательных и хорошо иллюстрированных учебников (6-8).

harred malmis. Zalar küüb mõistis, kuma sul wao linu fira
haha, raatida ja liftu wia. Ritte asjata ei fufiuta iumt
fibeafis tõeajaks.

Siigiteib tõe algamad tepefemifega ja ruffifultoga.
Nui tõeupulit wia juba ära on forretatub, fise tules warat:
ta factuli-mõtmine ja tõeufitub fäite. Uhtlafi on wia aiafi
puumifija maifa mõtta ja teebumifija forjata, meifist baqa teha
ja heinamaad pufoetaba.

Zalo fogub inimefieb füll tuppä, fiefi pole mäifetef
tõeufit mitte puubuf. Seal on tarmis linu pufoetaba ja
elajub fõõta, heimu meifist foju meebada, linu ning wifija linna
müügile wia.

Ritõietatub: Palatas põleb ära, ääreb jääwad järel!

10. Kündja laul.

Rutta, rutta, ruunakene Ribake weel linamaada.
Wea wagu wirgaste! Seitse süüda lauiti.
Ohtu söuab, ohtu jõuab. Ulesse meil ühes aada
Pea raugeb päikene. Liginewa ohtuni.

Rutta, rutta, ruunakene.
Wea wagu wirgaste!
Ohtu söuab, ohtu jõuab.
Pea raugeb päikene.

6

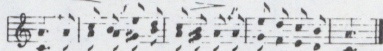
Meil aia äärne tänawas.

Karbedes.

Eesti rahwawisa

1. Meil ai - äär - ne tä - na - was, kui ar - ma - o - li
2. Kus o - ha - ni ma män - gi - sin küll lil - le ro - hu -
3. Kui ü - le ai - a taht - sin siis ta kom - bel waa - da -
4. Aeg tu - li. Maaja me - re pääl silm mõn - da se - le -

1. see! kus kas - te hei - nas põl - wi - ni me lap - sed jook - si - me.
2. ga, kust wa - na - taat läe kü - wal mind tõi top - pe ma - ga - ma.
3. ta: „Laps, oo - ta,“ üt - les ta, „see aeg on kü - lü - le - ma!“
4. tas: ei pool nii ar - mas pol - nud sääl, kui kü - la tä - na - was!

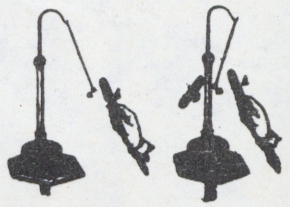
L. Kallista.

7

TARTU ÜLIKOOLI
I. Sarm
RAAMATUKOGU
SUNDEKSEMPLAR
Sõulika õpetus.

I.

2673

Tallinn, 1917.

G. Pihlaka raamatuhäälise kirjastus.

8

20. sajandi alguse eesti raamatutoodangus oli kooliõpik eksemplaride arvult kalendri järel teisel kohal, kordustrükkide hulgal esikohal. Populaarseimaks lugemikuks kujunes M. Kampmaa "Kooli lugemiseraamat". Ilmus mitmeid sisukaid ja hästi illustreeritud õpikuid eesti autoritelt.

ЭСТОНСКИЕ УЧЕБНИКИ

(1795 - 1920)

В НАУЧНОЙ БИБЛИОТЕКЕ ТГУ

С проведением в жизнь новой школьной реформы вновь стала актуальной одна из основных задач нашей жизни - обучение и воспитание подрастающего поколения. Главную роль при решении этой задачи исторически выполнял школьный учебник. Прививая народу навыки чтения, он стал проводником первичных знаний почти во всех областях науки.

В Научной библиотеке Тартуского государственного университета имеется более 500 названий старых эстонских учебников. Они представляют собой основной массив изданий этого типа и позволяют наглядно проследить развитие учебной литературы в Эстонии.

Уже в 17-18 вв. в Эстонии учились читать по азбуке. Самые старые из сохранившихся эстонских азбук (Рига, 1694 и 1698) находятся в Швеции в университетской библиотеке г. Лунда. Старейшая эстонская азбука, хранящаяся в библиотеке Тартуского университета, была напечатана в Тарту в 1795 г. Ее автором был известный филолог О.В. Мазинг. Ил. на загл. л.

Первые учебники по отдельным предметам появились в начале 19 в. В 1806 г. в Тарту вышел учебник по арифметике П.Х. Фрея (1).

В Научной библиотеке в архивном фонде Тартуского цензурного комитета хранится рукопись первого учебника по чистописанию И.Х. Розенплентера (2).

Важным этапом в развитии учебной литературы явилось издание серии учебников под редакцией И.Г. Швартца. 8 книг этой серии были напечатаны в 1852-1861 гг. в Тарту в типографии Х.Лаакманна. Впервые в учебниках появились иллюстрации (3).

Национальное движение, начавшееся в середине прошлого века, оказало влияние и на развитие учебной литературы. Большое значение имела деятельность К.Р. Якобсона. Его хрестоматия, предназначенная для народных школ (Тарту, 1867), стала самой популярной книгой 19 в. Первая часть этого учебника выдержала за 40 лет 15 изданий ок. 100 000 экземпляров (4).

Одной из основных задач Общества эстонских литераторов было обеспечение народных школ новыми современными учебниками. До 1886 г. Общество издало более 50 учебников известных авторов: К.Р. Якобсона, Р.Г. Калласа, И. Куррика, И. Кундера, А. Гренцштейна, Я. Бергманна и др. (5).

В начале 20 в. по экзemplярности учебники стояли на втором месте после календарей, по количеству повторных изданий - на первом. Самой популярной школьной книгой для чтения была хрестоматия М. Кампмаа. Появилось несколько содержательных и хорошо иллюстрированных учебников (6-8).

ЭСТОНСКИЕ УЧЕБНИКИ (1795-1920) В НАУЧНОЙ БИБЛИОТЕКЕ ТГУ.
Буклет.
Составитель Эйна Х а н с о н.
На русском и эстонском языках.
Тартуский государственный университет.
СССР, 202400, г. Тарту, ул. Вильгельма, 18.
Васутав toimetaja M. Rand.
Kujundaja T. Sepp.
TRU trüükikoda 1984. 2000. 0,4 arv.-pg. 0,5 trpg.
Tell. nr. 943. MB 09612. Tasuta.

654576076

TRU Teaduslikus Raamatukogus

Näitus

EESTIKEELNE
KOOLIRAAMAT
1795 - 1920

TRU

Ruugestife-Raamat Esiste

tabamad lugemisa õppeida.

Katoliinmas,

kuulitand ja mada DR. G. Oerfingur järel 1795.

september - detsember

1984